

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 37.091.4 (477)
DOI: 10.37026/2520-6427-2022-109-1-87-92

Тетяна ГАВЛІТІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, економіки
та менеджменту освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-8878-2160
e-mail: gavlitina@ukr.net

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розкрито сутність дослідження системи виховання в українській школі з урахуванням розвитку європейського освітнього простору, представлено рекомендації щодо створення комплексної системи виховання у закладі загальної середньої освіти, завдяки якій закладається бажана концепція інноваційного розвитку виховання. Системоутворювальним фактором створення такої системи є об'єднання її елементів, компонентів, підсистем в єдине ціле заради досягнення важливої виховної мети – розвитку національно свідомої та духовно-моральної особистості.

Підсумком представленого експерименту стало створення таких моделей виховних систем закладів загальної середньої освіти, як: школа суб'єкт-суб'єктної взаємодії; школа виховання особистості інноваційного типу на основі позитивних цінностей; школа духовно-морального зростання; школа виховання

етнокомпетентної особистості; школа екології здоров'я; школа соціально-педагогічних ініціатив; школа життєво активної компетентної особистості; школа нового вибору; школа патріотичного зростання; школа життєвого вчинку; школа життєвих цінностей; школа академічно-аматорського мистецтва; школа соціально-активного громадянина-патріота. Такий підхід враховує не лише впорядкованість діяльності щодо реалізації Регіональної програми національного виховання дітей та учнівської молоді Рівненської області, що забезпечує її цілісність і взаємодію підсистем, компонентів, суб'єктів і об'єктів виховного процесу, а й особливості змістово-технологічного забезпечення ефективності її функціонування та розвитку в означеному освітньо-виховному середовищі.

Ключові слова: виховна система, комплексна система виховання, комплексний підхід, цінності виховання, виховні інновації.

Tetyana HAVLITINA,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Head of Philosophy, Economics
and Management of Education Department,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8878-2160
e-mail: gavlitina@ukr.net

COMPLEX EDUCATION SYSTEM IN THE UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The article reveals the current status of the system of education in Ukrainian schools with the improvement of the development of the European lighting space.

It has been presented recommendations for the creation of a complex system of education at the foundation of the global middle light.

It is proved that purposefully creating a comprehensive system of education in the Ukrainian school, the desired concept of innovative development of education is laid down.

The system-forming factor in creating such a system is to combine its elements, components, subsystems into a single whole to achieve an important educational goal – the development of nationally conscious and spiritual and moral personality, a clear subordination to which in educational interaction and socio-pedagogical conditions. Affects the structure of educational centers, the sequence of external and internal educational influences, the subordination of class and creative teams and public associations, relationships and interactions between them, as well as the simultaneous solution of several educational tasks, coordination of priorities of education and self-education.

The result of the presented experiment was the creation of such models of educational systems of general secondary education institutions as: school of subject-subject interaction; school of education of the personality of innovative type on the basis of positive values; school of spiritual and moral growth; school of education of ethnocompetent personality; School of Health Ecology; school of socio-pedagogical initiatives; school of vitally competent person; school of new choice; school of patriotic growth; school of life action; school of life values; school of academic and amateur art; school of socially active citizen-patriot.

Analysis of the proposed experience of structuring the educational system of general secondary education shows that this approach takes into account not only the orderliness of the Regional Program of National Education of Children and Students of Rivne region, which ensures its integrity and interaction of subsystems, components, subjects and objects educational process, but also the features of content and technological support for the effectiveness of its functioning and development in the specified educational environment.

Key words: *education system, complex education system, complex innovation, education values, innovations.*

Постановка проблеми. Сучасна українська школа є вагомим фактором виховання, захисту, духовної безпеки підростаючого покоління, корегує різнобічний вплив зовнішнього простору на зростання особистості своїми цінностями, орієнтирами виховання, правилами співжиття, шкільними традиціями.

Концептуальні ідеї комплексного дослідження виховання відповідно до нормотворчої бази, зокрема Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015), а також програмно-педагогічних засад козацької педагогіки, національної ідеї в становленні громадянина-патріота України, оновленої парадигми формування соціально активної й національно свідомої особистості з урахуванням вищих здобутків культури, духовності цивілізованих народів і вітчизняних пізнавально-вихованих традицій українського народу та інноваційної виховної практики вітчизняних закладів освіти.

Також для нашого дослідження вагомим є те, що українська національна система виховання постійно

еволюціонує, про що свідчать результати виховання дітей та учнівської молоді, що досягаються, з одного боку, завдяки домінуванню найвищих моральних та духовних цінностей, серед яких – любов до Бога й Батьківщини як вагомого джерела формування духовної безпеки українців і дієвої причетності особистості до своєї нації й народу, а з іншого – за умови врахування європейського виміру в освіті, коли розвиток і виховання особистості в закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) визначаються в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на узгодження національних і європейських цінностей.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблему становлення і розвитку виховних систем, їхніх особливостей та потенціалу досліджували у своїх працях чимало науковців. Зокрема, Г. Сорока (2002) аналізує структуру виховної системи, її ціннісно-сміслову ядро, корекційно-педагогічні функції та технології керування розвитком системи; Є. Степанов доводить важливість компонентів системи виховання та пропонує технологічний підхід до її функціонування; Л. Новикова обґрунтовує особливості створення виховної системи на основі цілей, що виражені у висхідній концепції діяльності та особливостях її розвитку; О. Гречаник та М. Гагарін (2020) характеризують етапи створення виховної системи та ефективність її функціонування; І. Єрмакова й Т. Козубенко (2018) окреслюють цільове спрямування виховної системи школи як цілісного соціального організму включення особистості у життєтворчість; О. Захаренко, В. Сухомлинський, В. Кабуш (2001) пропонують практичні кроки щодо створення гуманістичної виховної системи.

У ході нашого дослідження передбачалося, що створення або відновлення будь-якої виховної системи здійснюється з урахування методологічних основ її розвитку в закладі освіти, а також урахування практичного досвіду закладів загальної середньої освіти Рівненщини щодо створення комплексної системи виховання на основі розв'язання ключових проблемних тем завдяки відповідному змістово-технологічному забезпеченню процесу виховання на основі системного підходу до його здійснення у спеціально створених освітньо-виховних умовах.

Мета статті – схарактеризувати сутність створення комплексної системи виховання в закладі загальної середньої освіти, окреслити досвід її проектування в системі освіти Рівненщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті виконання комплексного дослідження системи виховання в українській школі з урахуванням розвитку європейського освітнього простору – експерименту регіонального рівня (наказ управління освіти і науки Рівненської облдержадміністрації від 08.10.2015 № 480) – проектувалися виховні системи шкіл, їхні підсистеми виховної роботи й виховання дітей та учнівської молоді, науково і практично обґрунтовувалися рекомендації щодо створення комплексної системи виховання у закладі загальної середньої освіти.

На основі застосування системного аналізу освітніх і педагогічних технологій як об'єкта проектування системи, її параметрів, критеріїв інноваційності сучасної школи, а також самого процесу розробки освітніх

і педагогічних технологій, у структурі педагогічної та управлінської діяльності виділявся проєкт комплексної системи виховання в українській школі, що реалізується на практиці в нових умовах розвитку цілісної педагогічної системи школи й особистості зокрема. Педагогічне проєктування розглядалося із позицій визначення параметрів майбутнього стану функціонування педагогічного об'єкта з урахуванням впливу нових умов.

Основними об'єктами педагогічного проєктування створення комплексної системи виховання стало не лише використання системного підходу до інтеграції зусиль суб'єктів виховної діяльності, а й соціального і природного середовищ як діапазону розширення можливостей виховного впливу на особистість. Відповідно до цього покрокове моделювання виховної системи закладу загальної середньої освіти за завданнями дослідження являло собою педагогічну технологію як систему взаємопов'язаних дій, спрямований алгоритм руху до досягнення цільових орієнтирів виховання, що сприяло планомірному й послідовному втіленню запрограмованого виховного процесу за певними кроками дій у визначених соціально-педагогічних умовах (Гречаник, 2014).

Цілісне комплексне дослідження системи виховання в українській школі з урахуванням розвитку європейського освітнього простору здійснювалося на основі глибокого аналізу і прогнозування, програмування та моделювання можливих напрямів розвитку виховання в цілому, а також розвитку сучасного закладу освіти як відкритої соціально-педагогічної системи і пошуку шляхів виховного впливу на особистість у цілісному виховному просторі. Питання генезису нових педагогічних ідей, їхнього концептуального обґрунтування і змістово-технологічного забезпечення виховання деталізувалося з урахуванням сучасної концепції виховання як на методологічному рівні, так і за умов наявного досвіду з упровадження Обласної програми національного виховання дітей та учнівської молоді Рівненщини на 2008–2020 роки на практичному рівні.

Забезпечення відкритості соціально-педагогічної системи ЗЗСО та інноваційної спрямованості виховного процесу, забезпечення ефективності впровадження виховних інновацій здійснювалося за таких умов:

1. Комплексність у вихованні за відомою теорією забезпечує єдність цілей, завдань, змісту, форм і методів виховного впливу на особистість і визначає виховну взаємодію освітньо-виховному середовищі. Комплексний підхід до виховання в українській школі одночасно виконує декілька функцій у виховному процесі як складній соціально-педагогічній системі: орієнтує побудову системи виховання на цілісну особистість, а не на окремі її якості, сприяє всебічному і гармонійному вихованню особистості шляхом єдності всіх сфер її розвитку для вирішення виховних завдань, здійснює розвиток виховання шляхом єдності всіх складових змісту виховання на національній основі, забезпечує ефективність виховання, що дозволяє вирішувати не одне, а декілька виховних завдань у взаємозв'язку та суцільності всіх компонентів системи і підсистем.

2. Ключовими ознаками взаємодії взаємозв'язку розвитку і виховання особистості за інваріантними

процесами взаємодії компонентів виховання і багатьох її елементів є: залежність особистості вихованця та системи, що пов'язується із використанням загальних норм і певних виховних функцій; загальним простором середовища закладу і системою, що має враховувати вільні дозвіллі рекреації та розвивальні виховні центри; соціальним простором особистості й системою, що сприяє вибору ідеалів та цінностей у позакласній і позашкільній роботі та громадській діяльності; педагогічними ситуаціями суб'єкт-суб'єктної взаємодії та системою, що впливають на розкриття та розвиток виховних можливостей задоволення потреб та інтересів особистості.

3. Системоутворювальними факторами, що сприяли створенню комплексної системи виховання в сучасному закладі освіти, став ціннісно-орієнтаційний підхід до розвитку і формування особистості та побудова на цій основі система виховання на цінностях у ЗЗСО, а також задана структурно-логічна схема створення комплексної системи виховання, основними компонентами якої стали: єдина концепція дослідження; структура управління розробкою виховних інновацій; узгодження інновацій та загальношкільних традицій; планування і реалізація перетворень; створення банку педагогічних інновацій; розробка технології виховної системи; розробки моделі структури та виховних елементів виховної роботи; створення програми інноваційного навчання педагогів; організація навчально-роз'яснювальної роботи щодо суті інновацій у вихованні серед батьків, педагогів та учнів; обговорення очікуваних результатів; науково-методичне забезпечення школи як виховної системи.

4. Новостворені програмні засоби виховання, спрямовані для роз'яснення педагогічних проблем як результату творчого пошуку та оригінальних нестандартних рішень щодо їх розв'язання, сприяли появі оригінальних виховних ідей, нових виховних технологій, форм і методів виховання закладах загальної середньої освіти, визначальними в яких стали міжособистісне діалогове спілкування та предметно-перетворювальна діяльність як головні чинники єдності цінностей, світоглядних виховних орієнтирів і взаємовідносин учасників виховного процесу.

5. Ціннісна система виховання Людини в українській школі проєктувалася за Обласною програмою національного виховання дітей і учнівської молоді Рівненщини на 2008–2020 роки на основі трансформації зовнішніх виховних впливів орієнтації на входження у європейське співтовариство на внутрішні впливи формування і розвитку духовного світу українців та емоційної сфери особистості з урахуванням ціннісно-сміслового компонента її розвитку та результатів моніторингу процесу формування в неї ціннісних ставлень.

6. Презентувалися авторські моделі виховних систем закладів освіти – учасників експерименту.

Основними *передумовами* створення та реалізації концепції дослідження стали:

– поняття школи як виховної системи та врахування того, що виховна система є своєрідною упорядкованою сукупністю компонентів виховного процесу (цілей, суб'єктів виховання, їхньої діяльності, стосунків тощо), що дає загальний і виховний ефект;

виховна система не зводиться до дидактичної, а являє собою, з одного боку, психолого-педагогічну систему, а з іншого – соціально-педагогічну; створення або відновлення будь-якої виховної системи здійснюється завдяки інноваціям, а також узгодженню підходів до використання підсистеми виховання та підсистеми виховної роботи в школах на основі упровадження Регіональної програми національного виховання учнівської молоді у Рівненській області;

– сучасна концепція виховання, що полягає у: визнанні пріоритету особистості, її унікальності для особливостей виховання; співробітництві всіх суб'єктів педагогічного процесу у розв'язанні освітньо-виховних завдань; опорі на загальнолюдські, національні духовні та європейські цінності; широкому культурологічному підході до вибору виховних технологій; гуманізації виховного середовища, міжособистісних стосунків у всіх компонентах і підсистемах педагогічної системи; засудження і безумовне усунення з педагогічної практики методів адміністрування, примусу, авторитаризму, волюнтаризму; звернення до скарбниці народної педагогічної думки і вітчизняного та європейського досвіду тощо;

– підходи до створення нових технологій виховання: цілеспрямоване формування у тісній партнерській співпраці емоційно-збагачених виховних ситуацій особистісно-розвивального спілкування; використання співпереживання як психологічного механізму виховання особистості; систематичний аналіз вихованцем як своїх вчинків, так і вчинків оточуючих, а також використання у вихованні інновацій, пов'язаних із визнанням пріоритету особистості, її унікальності; суб'єкт-суб'єктне співробітництво носіїв цінностей з метою розв'язання освітньо-виховних завдань (Бех, 2015);

– акцентування уваги на характеристиці інноваційної виховної системи, результатом функціонування якої є новітні ідеї та оригінальний досвід, динамічна, стійка система декомпозиції зв'язків виховних структур і виховних інститутів в умовах швидкоплинних змін; креативна система, що здатна до самовідновлення у просторі соціуму; узгодження традиційних систем виховання і виховної роботи, які отримали досить широке розповсюдження в масовій практиці шкіл, з інноваційними виховними системами учасників регіонального експерименту.

Моніторинг використання можливостей комплексної системи виховання в українській школі та її вплив на результативність упровадження Обласної програми національного виховання дітей і учнівської молоді Рівненщини на 2008–2020 роки здійснювався за допомогою:

– соціологічних опитувань, анкетування, психологічного тестування, у процесі здійснення якого були отримані не лише позитивні результати (підвищення ефективності виховного процесу та результативності вихованості його учасників, інтеграція зусиль усіх учасників, зацікавлених у розв'язанні виховних проблем, доцільна структурованість системи, що характеризується необхідними і достатніми для досягнення виховних цілей відношень, зв'язків між її компонентами тощо), а й негативні (цілі створення системи виховання не збігалися з цілями функціонування закладу загальної середньої освіти за умов, якщо система

погано досліджена, ігноруються закономірності виховання та функціонування самої системи, нестійка упорядкованість елементів виховної системи, відносно незалежні від елементів системи структурні зв'язки тощо);

– проведення науково-методичних заходів, створення банку педагогічного досвіду на інформаційному вебресурсі супроводжувалося змінами характеристики системи, пов'язаними з ресурсами та особливостями взаємодії із середовищем закладу і простором особистості, та сприяло розвитку виховної системи на засадах адаптивності, тобто врахування процесів пристосування системи до соціуму, поєднання в собі всіх етапів реалізації виховних завдань, визначення певного порядку різних видів діяльності, внаслідок яких підвищувалася ефективність її функціонування;

– аналізу наявних результатів виховання, що здійснювався на основі виокремлення властивостей комплексної системи виховання в ЗЗСО, встановлення виховних досягнень учасників виховного процесу, пов'язаних зі структурою системи за такими критеріями та їхніми параметрами: цілісність як умова появи у системи нових функцій і нової якості; структурованість як можлива декомпозиція несвідомих властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів; ієрархічність, де кожен компонент системи розглядається як її підсистема; неадитивність як принцип використання несвідомих властивостей системи до суми складових її компонентів і викликів, що пов'язані із цілями та функціями комплексної системи виховання щодо альтернативності шляхів функціонування і розвитку соціально-педагогічної системи закладу; здатність системи зберігати часткову ефективність за умов відмови від окремих елементів системи чи підсистем; пріоритет інтересів системи широкого рівня перед виховними інтересами її компонентів; ігнорування ефектом синергії виховних впливів, дій її компонентів; корекція навчально-виховних впливів з урахуванням емерджентності системи, коли її цілі і функції компонентів не завжди збігаються із цілями і функціями системи загалом; мультиплікативності, коли позитивні та негативні ефекти функціонування компонентів у системі мають властивість множення, а не додавання.

У результаті експерименту було доведено, що:

– комплексна система виховання у закладах загальної середньої освіти – це складне динамічне поєднання вимог, потреб та інтересів суспільства, освіти та особистості у системі всебічного і гармонійного виховання в закладі, узгодженість усіх складових змісту виховання, форм, засобів і методів виховного впливу і взаємодії учасників виховного процесу на основі прогнозування, проєктування, програмування та моделювання системи цінностей українського виховання;

– структура комплексної системи виховання має передбачати: виховну мету і цілі, виражені у початковій концепції як сукупність завдань та ідей, для реалізації яких система створюється; діяльність, що забезпечує реалізацію виховної мети і цілей; об'єкти діяльності, що її організують, та суб'єкти, що беруть участь у ній; стосунки, що укріплюються в діяльності та спілкуванні, інтегруючи об'єкт і суб'єкт у певну

спільність; середовище системи, освоєне суб'єктом; управління, що забезпечує інтеграцію компонентів у цілісну систему і зміну цієї системи; розвиток системи як створення дієвих внутрісистемних зв'язків між її компонентами чи підсистемами (Гречаник, 2014).

Цілеспрямовано створюючи комплексну систему виховання в закладі загальної середньої освіти, закладається бажана концепція інноваційного розвитку виховання. Системоутворювальним фактором створення такої системи є поєднання її елементів, компонентів, підсистем в єдине ціле заради досягнення спільної виховної мети – розвитку національно свідомої та духовно-моральної особистості, чітка підпорядкованість якій у виховній взаємодії у певних соціально-педагогічних умовах впливає на структурованість виховних осередків, послідовність зовнішніх і внутрішніх виховних впливів, супідрядність класних і творчих колективів, а також громадських об'єднань, взаємозв'язків і взаємовпливів між ними та одночасне розв'язання декількох виховних завдань, узгодження пріоритетів виховання і самовиховання особистості.

Практичними результатами реалізації програми дослідження є розробка 13 тем для цільового проектування виховних систем закладів освіти області, а саме:

1. «Створення сучасного виховного середовища для формування компетентного випускника з урахуванням розвитку європейського освітнього простору» – Рівненська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 20 Рівненської міської ради.

2. «Організаційно-педагогічні умови суб'єкт-суб'єктної взаємодії в сучасній школі в умовах європейського освітнього простору» – Птицька загальноосвітня школа І–ІІ ступенів Дубенського району Рівненської області.

3. «Формування гендерно-чутливого світогляду в умовах демократичного суспільства» – Сварицевицький опорний заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів Дубровицької районної ради Рівненської області.

4. «Формування світоглядної позиції, ціннісних орієнтацій учнів, передача їм соціального досвіду й ціннісних надбань попередніх поколінь» – Корецька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 1 Корецької міської ради.

5. «Виховання патріотизму як базової якості громадянина держави України» – Могилянівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів Острозької районної ради Рівненської області.

6. «Організаційно-педагогічні умови для створення ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах навчального закладу» – Комунальний заклад «Березька гімназія Смизької селищної ради» Дубенського району Рівненської області.

7. «Формування особистості патріота України, який усвідомлює свою приналежність до загальноєвропейських цінностей» – Навчально-виховний комплекс «Білашівська ЗОШ І–ІІІ ступенів – дитячий садок» Острозької районної ради Рівненської області.

8. «Використання традицій української етнопедагогіки у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи як важлива складова процесу формування та розвитку власної етнокомпетентності

особистості» – Костопільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 4 Костопільської районної ради Рівненської області.

9. «Формування успішної особистості в контексті Європейського освітнього простору» – Рівненська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 19 Рівненської міської ради.

10. «Формування громадсько-активної позиції творчої особистості у здоров'язберігаючому освітньому просторі» – Березнівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 2 Березнівської районної ради Рівненської області.

11. «Естетичне виховання ліцеїстів як складова процесу розвитку виховання в умовах входження у європейський простір» – Дубровицький НВК «Ліцей-школа» Дубровицької міської ради Рівненської області.

12. «Національно-патріотичне виховання як засіб формування соціальних та життєвих компетентностей школярів» – Березнівський навчально-виховний комплекс «Економіко-гуманітарний ліцей – загальноосвітня школа І–ІІ ступенів» Березнівської районної ради Рівненської області.

13. «Розвиток особистості гімназиста в умовах полікультурної освіти європейського простору» – Рівненська гуманітарна гімназія Рівненської міської ради.

Таким чином, підсумком експерименту стало створення таких моделей виховних систем ЗЗСО, як: школа суб'єкт-суб'єктної взаємодії; школа виховання особистості інноваційного типу на основі позитивних цінностей; школа духовно-морального зростання; школа виховання етнокомпетентної особистості; школа екології здоров'я (природа – родина – школа – суспільство); школа соціально-педагогічних ініціатив; школа життєво активної компетентної особистості; школа нового вибору; школа патріотичного зростання; школа життєвого вчинку; школа життєвих цінностей; школа академічно-аматорського мистецтва; школа соціально-активного громадянина-патріота.

Висновки. Зважаючи на викладене нами у статті, можемо зробити висновок, що комплексна виховна система в українській школі – це система самоорганізована та ціннісно-орієнтована. Її створення відповідає цілеспрямованому процесу виховання, виховними орієнтирами якого стало формування національного світогляду та загальнолюдських цінностей, народної та національної культури, високоморальних людських стосунків, громадянських рис, підготовка до повноцінного, соціально активного життя у європейському освітньому просторі.

Аналіз запропонованого досвіду структурування виховної системи закладу загальної середньої освіти доводить, що представлений нами підхід урахує не лише впорядкованість діяльності щодо реалізації Обласної програми національного виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти Рівненщини на 2008–2020 роки, а й є передумовою створення нової Програми національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки, що забезпечує не лише її цілісність і взаємодію підсистем, компонентів, суб'єктів і об'єктів виховного процесу, а також особливості змістово-технологічного забезпечення її

функціонування та розвитку в такому освітньо-виховному середовищі.

Перспективи подальших досліджень. Із метою розбудови комплексної системи виховання в українській школі в умовах єдиного європейського освітнього простору подальші розвідки плануємо спрямувати на порівняльне дослідження використання виховного потенціалу шкіл української діаспори у сучасних закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сорока, Г. І. (2002). Сучасні виховні системи та технології: навчальний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО. Харків. 128 с.

Гагарін, М. І. (2020). Критерії ефективності функціонування виховної системи школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 68. Т. 1. С. 152–155.

Козубенко, Т. (2018). Виховна система школи «Життєтворчі цінності особистості – основа виховання зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією»: методичний посібник. *Всеосвіта*: вебсайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-vihovna-sistema-skoli-zittetvorci-cinnosti-osobistosti-osnova-vihovanna-zriloj-tvorcoi-osobistosti-z-usvidomlenou-gromadanskou-poz-63728.html> (дата звернення: 20.01.2022).

Кабуш, В. Т. (2001). Гуманистическая воспитательная система: теория и практика. Минск. 332 с.

Гречаник, О. Є. (2014). Виховні системи навчального закладу: теорія та практика: посібник. Харків: ВГ «Основа». 224 с.

Бех, І. Д. (2015). Виховання особистості. *Вибрані наукові праці*: у 2 т. Чернівці: Букрек. Т. 1. 840 с.

REFERENCES

Soroka, H. I. (2002). Suchasni vykhovni systemy ta tekhnolohii [Modern educational systems and technologies]: navchalnyi posibnyk dlia kerivnykiv shkil, vchyteliv, klasnykh kerivnykiv, vykhovateliv, slukhachiv IPO. Kharkiv. 128 s. [in Ukrainian].

Haharin, M.I. (2020). Kryterii efektyvnosti funkcionuvannia vykhovnoi systemy shkoly [Criteria for the effectiveness of the school's educational system]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 68. T. 1. S. 152–155. [in Ukrainian].

Kozubenko, T. (2018). Vykhovna systema shkoly «Zhyttietvorchi tsinnosti osobystosti – osnova vykhovannia zriloj, tvorchoi osobystosti z usvidomlenoiu hromadianskoiu pozytsiieiu» [Educational system of the school «Life-creating values of the individual – the basis of education of a mature, creative personality with a conscious civic position»]: metodychni posibnyk. *Vseosvita*: vebсайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-vihovna-sistema-skoli-zittetvorci-cinnosti-osobistosti-osnova-vihovanna-zriloj-tvorcoi-osobistosti-z-usvidomlenou-gromadanskou-poz-63728.html> (data zvernennia: 20.01.2022). [in Ukrainian].

Kabush, V. T. (2001). Humanistycheskaia vospitatelnaia systema: teoriia y praktyka [Humanistic educational system: theory and practice]. Mynsk. 332 s. [in Russian].

Hrechanyk, O. Ye. (2014). Vykhovni systemy navchalnoho zakladu: teoriia ta praktyka [Humanistic educational system: theory and practice]: posibnyk. Kharkiv: VH «Osnova». 224 s. [in Ukrainian].

Bekh, I. D. (2015). Vykhovannia osobystosti [Education of personality]. *Vybrani naukovy pratsi*: u 2 t. Chernivtsi: Bukrek. T. 1. 840 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 19.02.2022